

родину, скупає по отчизне, поскільки там живе його мати, т.е. Родина і Мати виступають як нечто єдине, взаємозв'язане і взаємозалежне:

*Nach Deutschland lechzt' ich nicht so sehr, / Wenn nicht die Mutter dorhin wär;
Das Vaterland wird nie verderben, / Ja doch die alte Frau kann sterben.*

Розглядаючи вербалізацію концепта MENSCH, слід також відзначити той факт, що цей концепт конституюється за допомогою:

- імен существительных:

*Jenseits erheben sich freundlich, / In winziger, bunter Gestalt,
Lusthäuser, und Gärten, und Menschen, / Und Ochsen und Wiesen, und Wald,*

- в частности субстантивированных существительных:

*Spät und früh durchheil ich wieder / Die besuchtesten Alleen,
Unter jeden Strohhut such ich / Meine Schöne zu erspähen;*

- уменьшительно-ласкательных форм существительных:

*Morgens steh' ich auf und frage: / Kommt feins Liebchen heut'?"
Abends sink' ich hin und klage: / Aus blieb sie auch heut'.*

- числительных:

*Wenn zwei voneinander scheiden, / So geben sie sich die Händ',
Und fangen an zu weinen, / Und seufzen ohne End';*

- личных и собирательных местоимений:

*Die alle können's nicht wissen, / Nur Eine kennt meinen Schmerz,
Sie hat ja selbst zerrissen, / zerrissen mir das Herz.*

или

*Im wunderschönen Monat Mai, / Als alle Vögel sangen,
Da hab ich ihr gestanden / Mein Sehnen und Verlangen.*

Таким образом, в результате мы можем прийти к следующим **выводам** о том, что концепт MENSCH достаточно разнообразно представлен в творчестве поэта-романтика Генриха Гейне. Однако в данной статье мы в качестве эмпирического материала рассматривали только любовную лирику писателя. В дальнейшем, как нам кажется, было бы достаточно **перспективным** более подробно рассмотреть реализацию данного концепта на примере и других произведений автора.

Литература

- Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт : становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С. Г. Воркачев // Фил. науки. – 2001. – № 1. – С. 64-72.
Булатова Т.А. Концептуализация знания в концептотворческом дискурсе / Т. А. Булатова // Вестник Московского ун-та. Сер. 9. Филология. – 1999. – № 4. – с. 34-49.
Маслова В. А. Когнитивная лингвистика / В. А. Маслова. – Минск : Тетра Система, 2004. – 256 с.
Приходько А. Н. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. Н. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
Снегова Э. И. Deutsche Literatur / Э. И. Снегова. – СПб : Антология, 2010. – 192 с.
Ніконова В. Г. Трагедійна картина світу в поезії Шекспіра / В. Г. Ніконова. – Дніпропетровськ : ДУЕП, 2007. – 364 с.
Duden. Das Bedeutungswörterbuch / Duden. – Mannheim, Wien, Zürich : Dudenverlag, 1985. – Bd. 10. – 798 S.
(Матеріал надійшов до редакції 27.09.17)

УДК: 811.111:81'374:791.43

НАУМЧУК Т. І.

(Запорізький національний університет)

САМООРГАНІЗАЦІЯ АНГЛОМОВНОГО КІНЕМАТОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА ЯК ФАКТОР ЙОГО РОЗВИТКУ

Стаття присвячена розгляду самоорганізації англomовного кінематографічного словника як фактору його розвитку. Визначено основні синергетичні принципи, які сприяють саморозвитку лексики як складної системи, здатної до самоорганізації: ієрархічність, відкритість, нелінійність та нерівноважність. Встановлено, що завдяки процесам самоорганізації та саморегуляції система знаходиться у постійному внутрішньому розвитку при відносній зовнішній стабільності.

Ключові слова: синергетичний, самоорганізація, саморегуляція, лексикон, складна система.

Наумчук Т. И. Самоорганизация англоязычного кинематографического словаря как фактор его развития. Статья посвящена рассмотрению самоорганизации англоязычного словаря как фактора его развития. Определены основные синергетические принципы, которые способствуют саморазвитию лексикона как сложной, самоорганизующейся системы: иерархичность, открытость, нелинейность и неравновесность. Установлено, что благодаря процессам самоорганизации и саморегуляции система находится в постоянном внутреннем развитии при относительной внешней стабильности.

Ключевые слова: синергетический, самоорганизация, саморегуляция, лексикон, сложная система.

Naumchuk T. I. Self-organization of the English Cinematographic Lexicon as the Main Factor of its Development. The article deals with the self-organization of cinematographic lexicon as the main factor of its development. Cinematographic lexicon is considered to be a constituent part of the language super system from the synergetic point of view. According to this theory language is characterized as a dynamic system which undergoes constant changes and developments. The evolution and self-organization of the English cinematographic lexicon is realized due to the main synergetic principles: hierarchy, openness, nonlinear nature and non-balanced state. The hierarchy of the lexicon is revealed through the ability to be the part of a bigger and more complex system as well as the potential to build up smaller systems according to the same pattern. The open nature of complex system occurs in its ability to share information, energy and matter.

The cinematographic lexicon is an open and dynamic system that exchanges lexical material with other languages and the English sub-lexicons of the following spheres: photography, theatre, acoustics, optics, distribution, business, media, computer technologies and thus constantly enriches its stock. The migration of elements from one system to another is possible due to the processes of terminologization, transterminologization, reterminologization and determinologization. The system's homeostasis means its relative stability under perpetual inner development.

The stability of the system is a temporary state that is followed by a non-balanced one as the result of various factors' influence. In its non-balanced state the system gains the bifurcation point that enables a multiple choice of the system's development. All the changes are nonlinear by their nature and thus difficult to predict because of the heterogeneous status of system elements and ways of their evolution. Dissipativity is also a peculiar feature of the language system that implies diffusion of energy, matter and information at some periphery fields of the system.

Key words: synergetic, self-organization, self-regulation, lexicon, complex system.

Положення про системність навколишнього світу, зокрема мови, були сформовані ще в античні часи, але набули свого широкого розповсюдження у ХХ столітті в межах нової холистичної парадигми. Вчені різних галузей знань, насамперед природничих наук, розробляли теорію єдності системного устрою світу (А. А. Богданов, Ф. де Сосюр, М. Петрович, Л. Ф. Берталанфі та ін.) та вперше почали досліджувати не власне компоненти складних систем, а їх взаємовідносини (Р. Гарісон, Л. Гендерсон). Науковці намагались відтворити принципи моделювання складних систем, що знайшло своє відображення в теоріях катастроф, коливань, стійкості, біфуркацій та фазових переходів, хвильових процесів, дисипативних структур та теорії динамічного хаосу. Усі зазначені відкриття були покладені в основу теоретичної та методологічної бази синергетики, яка вивчає сумісну дію компонентів та підсистем в найрізноманітніших складних системах.

Лінгвістика – одна з наук, яка успішно «приміряла» на себе основні теоретичні та методологічні засади синергетики, їй вдалось розкрити сутність і природу динамічних процесів розвитку мови. У межах синергетичної теорії мова розглядається як суперсистема, що складається з багатьох підсистем та зв'язків між її конститuentами.

У своєму дослідженні ми екстраполюємо ідеї синергетики у вивченні галузевого лексикону та завдяки основним її положенням розглядаємо принципи самоорганізації лексикону та виявляємо певні тенденції його еволюції. Це і становить **мету** нашого дослідження, для досягнення якої слід вирішити наступні **завдання**:

- схарактеризувати основні положення теорії складних систем, здатних до самоорганізації;
- розглянути основні принципи самоорганізації на прикладі англомовного кінематографічного словника;
- виявити вплив дії механізмів саморегуляції на розвиток кінематографічного лексикону в англійській мові.

Об'єктом дослідження виступає англомовний словник кінематографічної сфери як відкрита, нерівноважна складна система, а **предметом** – принципи його самоорганізації та механізми саморегуляції, що спричинюють його еволюцію.

Поділяючи думку науковців [Домброван 2013, с. 55], ми не відокремлюємо поняття «самоорганізації» та «цілісності», оскільки вважаємо самоорганізацію процесом упорядкування структури та становлення нової, цілісної системи. Ми вважаємо фундаментальним положення про те, що властивості новоутвореної системи завжди будуть

відрізнитись від суми властивостей окремих її компонентів. Це твердження повністю заперечує аналітичний підхід Декарта, що розглядав ціле як просту сукупність окремих конститuentів [Сарга 1997]. Найбільш релевантним визначенням системи в рамках синергетичного підходу вважаємо наступне: «Система – це така сукупність об'єктів однакової або різної природи, які знаходяться у взаємозв'язку, і за рахунок цього, складають організацію системи. сукупність набуває властивості цільності, тобто нові функції та якості, які не витікають з функцій та якостей складових частин сукупності. А зв'язки між елементами системи та впорядкована сукупність її функцій складають організацію системи [Пихтовникова 2012, с. 102].

У своїй роботі ми досліджуємо англomовний лексикон кінематографічної сфери як складну систему та розглядаємо на його прикладі реалізацію основних принципів, які сприяють формуванню та саморозвитку системи: ієрархічність, відкритість, нелінійність та нерівноважність.

Така властивість як **ієрархічність** проявляється у здатності системи входити в систему більш високого порядку [Голуб 2017, с. 43]. Кінематографічний лексикон слід розглядати як макросистему з набором підпорядкованих елементів та, водночас, мікросистему у складі словника мови в цілому. Лексикон кінематографічної сфери (мікросистема) є частиною словника англійської мови та виступає макросистемою, яка об'єднує в собі безліч мікросистем, що відображають різноманітні угруповання його одиниць.

Відтак, у межах кінолексику можна виділити предметно-тематичні групи (акторська майстерність, жанрова специфіка, монтаж, освітлення, звукорежисура, дистрибуція кіно тощо); лексико-семантичні групи (терміни, професіоналізми, жаргонізми, історизми тощо); термінологічні системи (терміни сфери театру, фототехніки та ін.), які, у свою чергу, можуть утворювати нові, подібні їй. Таке явище називається ітерацією – актом породження похідної нової мікросистеми на основі вже існуючої, структурно подібної до твірної макросистеми [Веремчук 2017].

Необхідною умовою еволюції системи (у нашому випадку словника) є її **відкритість**, яка виражається в її властивості обмінюватись енергією, матерією та інформацією з навколишнім середовищем та всередині своєї конструкції. Такий обмін з навколишнім середовищем виявляється у вигляді мовних змін під впливом екстралінгвальних чинників. Мова є живою та динамічною системою, що миттєво реагує на зовнішні зміни. Це виявляється через утворення нових одиниць, запозичених з інших мов, а також за рахунок власних ресурсів, які підлягають переосмисленню та набувають нового семантичного навантаження. Відтак, внаслідок розвитку техніки, інформаційної революції (певною мірою завдяки появі телебачення), розвитку мистецтва, зокрема формування нових жанрів (кіноестетики), відбувалось формування та подальший розвиток кінолексику.

Лексикон англійської мови, зокрема словник кінематографу було поповнено іншомовними одиницями з таких мов, як французька: *film noir, film d'art, cinema verite, mise en scène, arret, auteur, enfant terrible, Grand Guignol, Nouvelle Vague, tour de force, decoupage*; італійська: *camera obscura, chiaroscuro, Coda*; німецька: *doppelganger*, які були асимільовані у мові, а деякі одиниці знайшли свої відповідники в англійській мові: *Nouvelle Vague – New Wave, montage – editing, doppelganger – doublewalker* та ін.

Крім того, збагачення галузевого словника кіногалузі є результатом взаємодії лексику кіносфери з лексиконами інших галузей техніки, науки та виробництва, під час якої відбулося взаємозбагачення та перерозподіл мовних ресурсів. Відтак, словники наступних галузей є джерелами якісних та кількісних змін всередині системи кінословника:

- акустика (із впровадженням звуку у кіно відбувається інтеграція звуку з кінострічкою, що породжує нову парадигму кіно) – лексикон збагачується такими одиницями, як *sound producer, dubbing, orchestration, blimp, walla walla, whoop-whoops, buzz track, voice processing, Foley artist*);

- оптика (якість зображення, атмосфера та настрої кінострічки безумовно залежить від такого компонента, як «якісне світло») – *ambient light, bounce board, Klieglight*.

- виробництво (завдяки масовості кіно, цей жанр перетворився у кіноіндустрію, де кінострічка – це кінцевий продукт виробництва, над яким працює велика кількість людей із різних «цехів») – *film industry, studio production, processing, technical direction, technology coordinator, IX engineers, stage-hand*.

- бізнес (кінематограф перетворився у бізнесову сферу у XX столітті завдяки широкому розповсюдженню кіно у суспільстві. Відповідно, відбувається міграція лексичних елементів із сфери бізнесу у сферу кіно із розширенням значення (*trade mark, post-production supervisor, payroll accountant, block-booking, distribution, show biz, house nut, tie-in (commercial venture)*));

- мультимедійні технології, зокрема комп'ютер (на сучасному етапі комп'ютерна технологія широко вживається у виробництві кіно. Спостерігається велика кількість лексем, запозичених саме з цієї галузі науки – *digital cinema, computer desktop film production, cyberthriller, machine cinema, smart cartoon, computer graphics imagery (CGI), bootleg, pixillation*).

Усі процеси взаємодії мікросистем в межах однієї лексичної макросистеми можна спостерігати завдяки таким процесам, як термінологізація, транстермінологізація, ретермінологізація та детермінологізація.

Прикладом **термінологізації** (переходу лексеми із сфери загального вжитку до терміносистеми) може слугувати номінативна одиниця *wipe*, яка в загальнолітературній мові має значення «втирання», а в процесі термінологізації набула вузькоспеціалізованого значення «зміна кадру»; лексична одиниця *beat* (бій, відбивання ритму) в процесі термінологізації набула вузькоспеціального терміну «хлопавка» для позначення синхронних відміток при зйомках звукового кіно, так само як лексема *balance* звузила своє значення у кінематографічній сфері до спеціалізованого та позначає «баланс композиції, естетичної якості, звуку, світла та рухів», а одиниця *generation* набула нового, термінологізованого значення – «копії чогось, зазвичай аналогового матеріалу». Термін *Colorization* виник за часів становлення «кольорового» кіно та позначав процес розфарбовування чорно-білих фільмів.

Зворотним процесом від термінологізації виступатиме явище **детермінологізації** – процес перетворення терміна у не-термін шляхом нейтралізації його дефінітивної функції [Суродейкіна 2008, с. 16]. Таким чином, одиниці терміносистеми втрачають своє вузькоспеціалізоване значення та входять до сфери загального вжитку. Серед прикладів можна навести наступні: *spoiler, trailer, 24 frames per second, multiplex, 3D, digital* etc. Ці одиниці давно вживаються в загальнолітературній мові, не викликають труднощів у сприйнятті значення та не потребують додаткових пояснень.

Одним з найрозповсюдженіших явищ у процесі формування лексики кінематографу є **транстермінологізація** – перенесення готового терміна з однієї дисципліни в іншу з повним або частковим його переосмисленням та перетворенням у міжгалузевий омонім [Суродейкіна 2008, с. 16]. Запозичені терміни театральної сфери нараховують велику кількість одиниць та складають основу терміносистеми кіногалузі, зокрема 1) професії (*actor, director, producer, costume designer, set decorator, boom operator* etc.); 2) акторська майстерність (*debut, happening, acting, gag, ham, misact, role, fluff* etc.); 3) жанри (*drama, musical, comedy, mystery* etc.). Велику частину лексики кіномистецтва складають також елементи фотогалузі: *fast motion, juxtaposition, decoupage, bracketing, back projection, blue-screen shot, cutaway shot, in the can* etc.

Терміни сфери кіно можуть мати різні значення навіть у рамках власної терміносистеми, тобто вони можуть бути полісемантичними. Таке явище називається **ретермінологізацією** – диференціацією значення. Так, *flag* – це з одного боку тканина, якою закривають частину об'єктиву камери під час зйомки, щоб необхідна частина зображення була чорною, а з іншого – це пристрій, який використовується під час процесу монтажу і виконує роль «закладки», яка дозволяє швидко знайти необхідний кадр [Суродейкіна 2008, с. 72]. Лексема *flat* позначає «місце декорацій для зйомок, побудованих з дерев'яних дошок та накритих тканиною», а також «кіножурнал великого формату на тонкому папері».

Жаргонне словосполучення *second banana* позначає у кінолексиконі «актора, що грає другорядну роль», у жанрі комедії – «приятеля головного комедійного персонажа».

Слід зазначити, що метою процесу самоорганізації є її вихід на певний аттрактор, тобто система прагне відносної стабільності, під час якої система є найменш уразливою до зовнішніх чинників та потребує найменшої кількості затрат енергії [Веремчук 2017, с.61]. Одним з принципів саморегуляції складної системи є **гомеостатичність**. Гомеостазом складної С-системи називають алгоритм її функціонування у відповідних межах, які дозволяють їй рухатись до певної мети – а саме, атрактора. Завдяки цій властивості, система зберігає відносну зовнішню стабільність, але підлягає постійним динамічним внутрішнім змінам [Домброван 2013 с. 42].

Відтак, перерозподіл мовного матеріалу, який спостерігається між словником кіносфери та іншими підсистемами мови не змінює суперсистему англійської мови в цілому, але значно впливає на функціонування лексичних одиниць в межах англословного лексикону кінематографічної сфери та на еволюцію словника загалом. Лексикон кіносфери є певною моделлю загального словника, а його розвиток (процеси самоорганізації та саморегуляції) демонструє загальні тенденції еволюції мови в цілому.

Перебування системи у стані гомеостазу відбувається на рівні лінійних коливань, які підтримують оптимальні параметри системи, забезпечуючи її цілісність та стабільність. [Домброван 2013, с.44]. Але стабільність системи є тимчасовим явищем, яке змінюється під впливом зовнішніх чинників, спричиняючи її **нерівноважний стан**, під час якого система знаходиться у точці біфуркацій – у стані вибору оптимального вектору розвитку. Такі шляхи розвитку за своєю природою є **нелінійними**. Нелінійність системи передбачає багатоваріантність її еволюції, можливість несподіваних змін темпу та напрямку розвитку процесів. Нелінійна система має непередбачуваний характер, оскільки вектор її зміни неможливо спрогнозувати заздалегідь звичними методами [Домброван 2013, с. 37].

Відтак, функціонування поліномінації референта «статист» в англословному лексиконі кіносфери (*extra, extra player, crowd, figurant, walk-on, dummy, background artist, bit player*) дає підстави припускати, що система прийде у точку біфуркацій, в якій постане перед вибором. Мова, як жива система, прагне до оптимізації засобів вираження, іншими словами, мові властива дисипативність – розсіювання енергії та матерії на периферійних ділянках, і тому функціонування великої кількості номінативних одиниць для позначення одного поняття є недоцільним. Однак, передбачаючи загальні тенденції розвитку системи, неможливо чітко визначити самі зміни, а саме, яка номінативна одиниця закріпиться у складі лексикону, а яка вийде на дальню периферію або зникне взагалі.

Таким чином, вищезазначене яскраво ілюструє той факт, що англословний словник кінематографічної сфери є складною системою, здатною до самоорганізації, якій властиві ієрархічність, відкритість, нерівноважність та нелінійність. Завдяки цьому система перебуває у постійному безперервному розвитку та характеризується внутрішнім динамізмом і відносною зовнішньою стабільністю – підтримує стан гомеостазу.

Література

- Веремчук Е. О. Лексико-семантичне поле Space/Космос в англійській мові : лінгвокогнітивний та лінгвосинергетичний аспекти / Е.О. Веремчук – Дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук – Запоріжжя, 2017. – 253 с.
- Голуб Ю. І. Лексикон англійської мови у світлі загальної теорії систем // Нова філологія. Зб. наук праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2017. - №69. – С. 41-45
- Домброван Т. И. Язык в контексте синергетики. Монография / Т. И. Домброван. – Одесса : КП ОГТ, 2013. – 346 с.
- Пихтовникова Л. С. Лингвосинергетика : основы и очерк направления : монография / Л. С. Пихтовникова. – Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2012. – 180 с.
- Суходейкіна Т. В. Лінгвокогнітивні та дискурсивні характеристики англословної мистецтвознавчої термінології : автореф. дис. ... канд. філ. наук : спец. 10.02.04 / Т.В. Суходейкіна. – Чернівці, 2008. – 20 с.
- Capra F. The Web of Life: A New Scientific Understanding of Living Systems. – 1997. – 71 p.

(Матеріал надійшов до редакції 7.10.17)